

ISSN 1694-7681

ИЗВЕСТИЯ
ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА

В
О
З
У
В
С
Е
В
З
И

@

Handwritten signature

Handwritten signature

М
З
Б
Е
С
Б
У
С
О
Б

©

МЗБЕСТІА
Б У С О Б
Б У С О Б
К Р І П Т О Г Р А Ф І Я

ISSN 1694-7681

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА № 5, 2017

ISSN 1694-7681

**ЖУРНАЛ «ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ»
ОСНОВАН 2001 ГОДУ, ПЕРЕИМЕНОВАН
В «ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА»
В 2015 ГОДУ, ВЫХОДИТ ЕЖЕМЕСЯЧНО**

Зарегистрирован
в Министерстве юстиции
Кыргызской Республики
Регистрационный № 673
от 19 декабря 2001 года

Республиканский научно-теоретический журнал

**ИЗВЕСТИЯ
ВУЗОВ
КЫРГЫЗСТАНА**

№5, 2017

I часть

БИШКЕК – 2017

Главный редактор
Токторалиев Б.А., академик НАН КР

Ответственный редактор, профессор
Д.Жапаров

Редколлегия:

Абытов Б.К., д.и.н., профессор

Бабаев Д. Б., д.пед.н., профессор.

Берсимбаев Р.И., д.биол.н., академик
НАН РК.

Борубашов Б.И., д.ю.н., профессор.

Джуманалиев А.Дж., д.и.н., профессор.

Джуматаев М.С., д.т.н., профессор.

Дуйшеналиев Т.Б., д.ф.-м.н., профессор.

Жоробеков Ж.Ж., д.полит.н., профессор.

Жоробскова Ш.Ж., д.х.н., профессор,
академик НАН КР.

Кочербаева А.А., д.э.н., профессор.

Курманбек уулу Т., к.т.н., доцент

Маткеримов Т.Ы., д.т.н., профессор.

Молдоев Э.Э., д.ю.н.

Мусаев С.Ж., член-корр. НАН КР, д.филол.н.,
профессор.

Син Е.Е., д.пед.н., профессор.

Смаилов Э.А., д.с/х.н., профессор.

Тогусаков О.А., член-корр. НАН КР,
д.филол.н., профессор.

Токонбекова К.Ч., к.т.н., доцент

Токсобаева Б.А., д.э.н., профессор.

Турдугулов А.Т., д.филол.н., профессор.

Чекеев А.А., д.ф.-м.н., профессор.

Чортонбаев Т.Дж., д.с/х.н., профессор.

Шаршекеев Ө.Ш., д.ф.-м.н., профессор, член-
корр. НАН КР.

Сманбаев Ө.А.

ОКУУЧУЛАРГА АЙЫЛ ЧАРБА КЕСИПТЕРИНЕ БАГЫТ БЕРҮҮНҮН
УЮШТУРУУЧУЛУК ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ

Сманбаев Ө.А.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРИЕНТАЦИИ УЧАЩИХСЯ
НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ПРОФЕССИИ

O.A. Smanbaev

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF STUDENTS'
ORIENTATION TO AGRICULTURAL PROFESSIONS

УДК: 378.147.88.

Макалада мектеп окуучуларына айыл-чарба кесиптерин тандоого багыт берүүнүн маселеси каралган. Кесиптик багыт берүүнүн натыйжалуулугун арттыруунун зарыл шарты – уюштуруучулук педагогикалык шарт болуп саналат. Мына ушуга байланыштуу изилдөөнүн жүрүшүндө алынган натыйжанын негизинде айыл мектебинде окуучуларга кесиптик багыт берүүнүн уюштуруучулук педагогикалык шарттары аныкталган.

Негизги сөздөр: кесипке багыт берүү, айыл мектеби, шарт, педагогикалык шарт, уюштуруучулук шарт.

В статье рассмотрены вопросы профессиональной ориентации учащихся на сельскохозяйственной профессии. Необходимым условием повышения эффективности профессиональной ориентации является организационно-педагогические условия. В связи с этим на основе проведенного исследования определены основные организационно-педагогические условия профориентации учащихся сельских школ.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, сельская школа, условия, педагогические условия, организационно-педагогические условия.

The article deals with the issues of professional orientation of students in the agricultural profession. A necessary condition for improving the effectiveness of professional orientation is the organizational and pedagogical conditions. In this regard, based on the study, the main organizational and pedagogical conditions for the vocational guidance of students in rural schools

Key words: professional orientation, rural school, conditions, pedagogical conditions, organizational and pedagogical conditions.

Кыргыз Республикасынын өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттарында айыл чарбасына алдыңкы технологияларды, эмгекти уюштуруунун жаңы формаларын киргизүү каралган. Бул өз кезегинде мектеп партасында келечектеги айыл чарба эмгекчилерин даярдоонун күн тартибине коет. Мектептерде кесипке багыт берүүчү мүнөздөгү жүргүзүлгөн иш чараларга карабастан, окуучулардын айыл чарбасындагы кесиптерге кызыгуусу төмөн бойдон калууда. Бул жагдай окуучуларга кесиптик багыт берүү ишинин натыйжалуулугун арттырууну, уюштуруучулук педагогикалык шарттарды аныктоону талап кылат.

Илимий - педагогикалык адабияттарда уюштуруучулук педагогикалык шарттар жөнүндө бирдиктүү аныктама жок. Мына ушуга байланыштуу бул түшүнүктү дисциплиналар аралык мамиле жасоонун негизинде карадык. Философиялык энциклопедияда «шарт» башка нерсе эмнеден көз каранды боло тургандыгы, объектердин компоненттеринин комплекси (буюмдар, алардын абалы, өз ара аркеттенишүүсү), өтүп жаткан кубулуш үчүн зарылдык катары каралган. Мындан сырткары «шартка» төмөндөгүдөй түшүндүрмө берилген: 1) тигил же бул нерседен көз каранды болгон жагдай, 2) жашоонун кандайдыр бир чөйрөсүнүн, иш аракет үчүн аныкталган жагдайы, 3) тигил же бул өтүп жаткан жагдай [7.с.588].

Психологияда шарт адамдын психологиялык өнүгүүсүнүн динамикасын аныктап акыркы натыйжасына таасир эткен сырткы жана ички себептердин жыйындысы катары көрсөтүлгөн.

Азыркы кезде педагогикалык изилдөөлөрдө «шарт» деген түшүнүк «педагогикалык системаны» мүнөздөөдө кеңири колдонулат. Окумуштуулар шарттардын ар түрдүү белгилерине таянып, аларды бир нече группаларга бөлүп көрсөтүшкөн. Мисалы, Ю.К.Бабанский педагогикалык системанын кызмат өтөөсүнө таасир тийгизген шарттардын эки группасын белгилеген: 1) сырткы (жаратылыштык, коомдук, өндүрүштүк, маданий, микрорайондук чөйрөсү; 2) ички (окуу -материалдык база, мектеп гигиенасы, моралдык – психологиялык, эстетикалык жагдай ж.б.) [6.15]

Демек, шарт - объектинин, кубулуштун же процесстин маанилүү компоненттеринин комплекси, андан көз каранды болгон шартталган феномендер (объективдүү кубулуштар, процесстер) жана чөйрөнүн өтүп жаткан феномендин калыптануусуна таасир этүүсү.

«Уюштуруучулук шартты» түшүнүү үчүн «уюштуруу» деген түшүнүктү мүнөздөөдөн баштоо керек. Философиялык сөздүктө «уюштурууну» (лат. organize- кабарлай турган ырааттуу түзүлүш, түзөмүн) 1) ички ирээттелгендиги, дифференциаланып жана автономдуу болгон бүтүндүк түзүлүшү менен шартталган бөлүктүн өз ара аракеттенишип, макулдашылгандыгы, 2) бүтүндүк бөлүктөрүнүн

ортосундагы өз ара байланышты түзүүгө жана өркүндөтүүгө алып келген процесстердин жыйындысы, 3) белгилүү эрежелердин негизинде белгилүү программаларды ишке ашыруу үчүн адамдардын биригиши катары аныкталган [8]. Биз мындан «уюштуруунун» эки аспектисин, ирээттелгендигин жана багытталгандыгын көрө алабыз. Ирээттелгендик бул системанын энтропиясы, чошдук катары сандык жактан аныкталат. Уюштуруунун багытталгандыгы системаны курчап турган чөйрөнүн шартына ылайык келиши (же ылайык келбестиги), анын белгилүү тибинин системанын нормалдуу кызмат өтөөсүн колдоодогу максаттуулугу.

«Шарт» жана «уюштуруу» деген түшүнүктөрдүн негизинде «уюштуруучулук шарт» деген түшүнүктү аныктоого болот. Уюштуруучулук шарт - бул объектилердин, кубулуштардын же процесстердин комплекси, ага көз каранды болгон феномен жана өтүп жаткан чөйрөнүн феноменге багытталган жана ирээттелген таасир этүүсү деп түшүнүүгө болот.

Илимий педагогикалык адабияттарды талдоо азыркы кезге чейин «педагогикалык шарт» деген түшүнүккө карата дагы бирдей аныктама жок экендигин көрсөттү. В.И.Андреев - окутуунун жана тарбиялоонун, методдорунун, ыкмаларынын жана уюштуруу формаларынын комплекси деп эсептейт [1]. Ал эми В.А.Беликов - педагогикада коюлган милдетти чечүүгө багытталган материалдык - мейкиндик чөйрөсүнүн жана мазмундук, форманы, методдун объективдүү мүмкүнчүлүктөрүнүн жыйындысы катары баалаган [2]. А.Я.Найндын пикири боюнча «коюлган милдетти чечүүгө багытталган мазмундун, форма, методдордун, каражаттардын жана материалдык-мейкиндик чөйрөсүнүн объективдүү мүмкүнчүлүктөрүнүн жыйындысы» [8].

Демек, педагогикалык шарт - бул белгилүү натыйжаны алууга багытталган, педагог тарабынан конструкцияланган, педагогикалык процесстин жүрүшүнө олуттуу таасир тийгизген, жагдайдын, фактордун сырткы берилиши.

Уюштуруучулук жана педагогикалык шарттар деген түшүнүктөрдүн өз ара катнашын талдоонун негизинде «уюштуруучулук педагогикалык шарт» түшүнүктү тактай алабыз. А.В.Сверчковдун пикири боюнча, уюштуруучулук педагогикалык шарт - инсандын кесиптик педагогикалык маданиятын калыптандыруу процессин башкаруу боюнча иш аракетти байланыштыруунун негизи болуп саналат [5.с.277-282]. Е.И.Козыреванын көз карашы боюнча уюштуруучулук педагогикалык шарт - коюлган милдетти ийгиликтүү чечүүнү камсыз кылган объективдүү мүмкүндүктөрдүн жыйындысы [3.с.4-9]. Уюштуруучулук шарт педагогикалык шартты ишке ашырууну коштоп жана колдоп аны ишке ашырат.

Демек, уюштуруучулук педагогикалык шарт - билим берүүчү мейкиндиктин потенциалдык мүмкүнчүлүгүнүн ишке ашырып, анын жыйындысы чагылдырып, педагогикалык системанын ирээттелген жана

багытталган натыйжалуу кызмат өтөөсүн. өнүгүүсүн камсыз кылган мүнөздөмөсү деп түшүнөбүз.

Окуучуларды айыл чарба кесибине багыт берүүдө уюштуруучулук шарт педагогикалык шарттардын структуралак компоненттерин тандап алууда системалуулук принциби негиз болуп саналат. Тандап алынган компоненттер өз ара белгилүү функционалдык багытта байланышып, системалуу натыйжа алууга, кесиптик багыт берүүдө жагымдуу шарт түзүүгө негиз болот.

Окуучуда келечектеги кесибинин сапаттарынын калыптанышынын көз карашында алып көрсөк, анда өз ара байланышкан эки системаны аныктай алабыз: биринчи, инсандын өзүн-өзү жөнгө салган өзгөчөлүктөрүнүн жыйындысы, экинчи, окуучунун кесип тандап алуусуна таасир тийгизген уюштуруучулук педагогикалык шарттардын системасы. Изилдөөбүздүн предмети катары айыл мектебинин окуучуларынын кесиптик кызыгуусун, аны тандоодогу негизделген мамиле-мотивин аныктоо болду. Изилдөө Нарын областынын айыл мектетеринде жүргүзүлдү. Изилдөөнүн биринчи этабынын (констатациялоочу) жыйынтыгында төмөндөгүдөй натыйжалар алынды.

А) окуучулардын 56,4%нин кесиптик кызыгуусу калыптанбаган;

Б) 37,6% окуучу бир эле мезгилде эки-үч кесипти тандаган (юриспруденция, экономика, медицина тейлөө тармагы, туризм, компьютердик технология, искусство)

В) 6%ке жакын окуучу гана айыл чарбасы менен байланышы бар кесиптерди тандаган.

Алынган натыйжалар окуучуларга кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүнү активдештирүү керектигин көрсөтөт. Анткени, суражылоого катышкан окуучулардын көпчүлүгүнүн кесиптик кызыгуусу калыптанбаган. Алар кесип тандоодо бир катар кыйынчылыктарга кездешет. Ага төмөндөгү факторлор таасири тийгизет: өзүнүн жөндөмүн шыгын, кызыгуусун жана региондун тигил же бул кесип ээлерине муктаждыгын аныктай албагандыгы, кесиптин перспективасын түшүнбөгөндүгү ж.б.у.с. Бул проблеманы чечүүдө уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды түзүү, кесиптик багыт берүү ишинин суроо талаптарына жооп берет деп айта алабыз.

Изилдөөнүн жүрүшүндө, окуучуларга кесиптик багыт берүү ишине мамиле жасоонун багыттарын эске алуу (социалдык-экономикалык, технологиялык, компетенттүүлүк, инсанга багытталгандык ж.б.) төмөндөгүдөй уюштуруучулук-педагогикалык шарттарын аныктап, практикада колдондук:

а) максаттуу багытталган кесиптик багыт берүү ишинин системасын түзүү;

б) мугалимдерди кесиптик багыт берүү ишине теориялык, практикалык жана психологиялык жактан даярдоо;

в) ага-энелердин кесиптик багыт берүү маселеси боюнча түшүнүктөрүн кешейтүү;

г) окуу-тарбия ишинин айыл чарба жана кесиптик багыт берүүчүлүк жагдайын арттыруу;

д) кесиптик багыт берүү ишинде инновациялык форма, методдору колдонуу;

ж) кесиптик багыт берүү ишинин натыйжалуулугун арттырууда мааниге ээ болгон социалдык партнерлукту өнүктүрүү;

з) кесипке багыт берүү боюнча сабактан тышкаркы занятиелерди уюштуруу;

и) атайын кесиптик профиограммаларды түзүү жана кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүдө пайдалануу;

к) кесипке багыт берүү боюнча кошумча билим берүүнү уюштуруу.

Мына ушул уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды кесиптик багыт берүү ишинде пайдалануу окуучулардын инсандык сапаттарын, кесип тандоого даярдыгын калыптандырууда мааниге ээ болуп, оң динамикасынын пайда болушун камсыз кылды:

а) 26% окуучунун кесипке кызыгуусу төмөнкү деңгээлде;

б) 16% окуучу бир нече багыттагы кесипке кызыгышат;

в) 49% окуучу айыл чарбасы менен байланышы жок бир кесипти так тандап алды;

г) 19% окуучу айыл чарбасы менен байланышы бар кесиптерди тандады.

Изилдөөнүн жыйынтыктары уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды түзүү, окуучулардын жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу алардын айыл чарбасындагы кесиптерди тандап алуусуна таасир тий-

гизет деп айта алабыз. Демек, уюштуруучулук-педагогикалык шарт деп - мектептин ирээтүү жана натыйжалуу багытталган кызмат өтөөсүн, потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүн чагылдырган, аларды ишке ашыруу менен кесиптик багыт берүү ишинин системасын өнүктүрүүнү камсыз кылган билим берүүчү мейкиндик чөйрөсүн мүнөздөмөсүн айтабыз.

Адабияттар:

1. Андреев В.И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – С. 124. .
2. Беликов В. А. Образование. Деятельность. Личность: монография. М.: Академия Естествознания, 2010.-310 с.
3. Козырева Е.И. Школа педагога-исследователя как условие развития педагогической культуры / Е.И. Козырева // Козырева, Е.И. Методология и методика естественных наук. -Вып. 4. - Сб. науч. тр. – Омск: Изд-во ОмГПУ, 1999. – 24 с.
4. Найн, А.Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований /А.Я. Найн // Педагогика. - 1995. - № 5. – С. 44-49.
5. Сверчков А.В. Организационно-педагогические условия формирования профессионально- педагогической культуры будущих спортивных педагогов / Сверчков А.В. // Молодой ученый. - 2009. - №4. - С. 279-282.
6. Педагогика / под ред. Ю.К. Бабанского. – М.: Педагогика, 1988. – 432 с.
7. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. - М.: Сов. энциклопедия, 1983. - 840 с.
8. Философский словарь. – М.,1986.– С.497-498.

Рецензент: д.п.н., профессор Чоров М.Ж.